

Zsidó Ferenc

FAUSZTOK ELFEKVVŐBEN

A vajdasági Balázs Attila új könyvének¹ címe az allúziók áradatát indítja el az olvasóban. Hogyan lehet a 21. században hozzányúl-
ni ehhez az összetett jelképiséget hordozó témához? Nos, a szerző megtalálta ennek magyarfauszti útját.

A helyszín egy magyarországi kórház (apropó: a 6-os számú kórterem...), a mű alapvetően párbeszédese jelenetekre épül, a leírások csupán jelzesszerűek, továbbá adott a Goethe-féle Faust-párhuzam. Mindez arra utal, hogy alapvetően dramaturgikus jellegű szöveggel van dolgunk, drámaregényvel vagy regénydrámával, esetleg hogy a Balázs Attila-i manírhoz kissé igazodjunk: világdrámaregénnyel (műfaji eligazítás helyett a szerzőtől amúgy csak ennyit kapunk: magyarfauszt).

Az előljáró beszédben Balázs Attila egyértelműen, ugyanakkor az irónia révén mindent (is) relativizálva rögzíti a koncepciót: „Célja szerint e többfejezetes mű – a szórakoztatás evidens célján túl – olyan alapvető kérdéseket feszeget, mint a Mindenható és az örökké ott szekundáló Sátán munkálkodása a Föld keletkezésétől a hawkingi Nagy Bumm elméletéig. És vissza.”

A főszereplő „második vagy sokadik életű dr. Hatvani Istvánunk és dr. Johann Faust”, de a cselekmény előrelendítésében szerepe van/lehetne a Voltembernek, vagyis Nikola Teslának is. A szerző a saját szerepét is pontosan kijelöli: ő „a magyar puli, az óhatatlanul szertefutó gondolatokat összeterelendő”, ki eme emlékkönyvet a halhatatlan magyar orvosdoktorról, matematikusról és bűvész professzorról közreadja. Később ezt így részletezi, eltávolító önkritikával: „Szorgalmas vidéki krónikásunk, Anonymus B. érdekes anyaggal jelentkezett...” A narrátor kiléte azonban nem teljesen tisztázott, illetve szándékosan zavaros: többnyire egy kívülálló elbeszélővel van dolgunk, de olykor Hatvani is mesélővé avanszál, „mintegy átvéve a stafétát”.

„A cselekmény természetesen zömmel a két egymásra féltékeny polihisztor időnként kegyetlenségbe hajló, csaknem magamutogató

---

1 Balázs Attila: *Magyarfauszt*. Újvidék, 2019, Forum Kiadó.

(obszcén) szellemi párbajozása a többiek előtt” – olvashatjuk az előjáróban, és megállapíthatjuk, hogy némiképp fából vaskarikával van dolgunk: a szellemi párbajozás mint cselekmény? Nos, a Balázs Attila-i értelmezés szerint igen.

S hogy miről eszmececerél a két, megszállottságában nevetségessé váló polihisztor? Olykor magasröptű dolgokról, mint tudomány, hit és hitetlenség, művészet, irodalom; máskor egészen hétköznapi témákról, mint sport, evés, szerencsejáték. Vagyis esendő emberek ők is: és éppen zsenijük révén válnak esendőkké.

A szerző legrészletesebben a Hatvani alakját bontja ki: enciklopédikus tudású, ugyanakkor szórakozottságában komikus figurának láttatja, aki kotyvasztja varázsitalait és gyógyleveleseit, aki „se lát, se hall, annyira lefoglalják a saját gondolatai.” Misztikus figura, akiről az a hír kering, hogy „lepaktált... az ördöggel, ezért képtelen meghalni.” Pontosabban, egyszer meghalt, de feltámadt, s azóta járja a világot, mint „egy jó magyar Bolygó Hollandi”. A debreceniek azt tartják róla, hogy képes lenne halottat is feltámasztani, „csak istenfélő szerénységében nem szeretne Jézussal versenyre kelni”.

Amúgy 1718-ban született, „Faust elhunya után százhetvennyolc évvel” (apropó számmissztika). Ez már predestinálja őket az összetartozásra, a szimbiózisra: „mint a valami és a valaminek az árnyéka.” Hatvani erre rá is játszik: „hogy nagyobb legyen a kavarodás, egyes idegen források szerint Faustin Magiar névre kiállított passzussal utazott...”, ergo ő a magyar Faust. Kettejük kapcsolatáról számos urbánus legenda kering, például az, hogy „tisztátalan erőkkel léptek szövetségre, hogy fogadtak még a Sátánnal is, de legfőképp egymással szoktak fogadni”.

Hogy miként került Faust Hatvanival egyetemben a kórházba, annak részletei homályban maradnak – meg kell elégednünk azzal az egyéb-ként kézenfekvő válasszal, hogy Faust eleve „az örök sötétség birodalmából pottyant közénk”. Kettejük szellemi ingerkedései, kópéságai részint szórakoztatóak, részint parciálisak. Olykor igazi „szellemi duellumok”, máskor szakmai féltékenységtől szított, sportként üzött heccelődések. Ezt nem valami arisztokratikus, anakronisztikus tevékenységnek kell elképzelni, hangsúlyosan a jelenben élnek.

Hatvani például a betegségeknek arckifejezésekből való felismeréséből doktorált 1748-ban, eredményeit azonban ma is hasznosítják a „női

lapok és különféle alternatív gyógyászati kiadványok”, tele van vele a világháló. Tehát a könyv az itt és most perspektívájából íródik, szereplőik azonban – lényegüknél fogva – könnyedén mozognak időben és térben. A „Mátyás királyunk a Nemzeti Dohányboltban”-féle kijelentések a 21. századi magyar valóságot szembesítik a történelemmel.

Faust az örök kételkedő (kételkedem, tehát gondolkodom), aki mindig ellentmond. Részletekbe menően kivesézik például a magyar korona történetét: Szilveszter pápáról egészen más képet kapunk, mint amit a kanonizált történelemtudomány alkot, de az általa István királynak adományozott szent ereklyét is deszakralizálják.

A két/három polihisztor beszélgetéséből tehát elvetélt találmányokról, eddig feltáratlan művészi összefüggésekről, elpuskázott tudományos lehetőségekről, illetve ezek mítoszáról szerezhetünk tudomást, egyre inkább elmerülve ebben a kulturális krimiben.

A stílus játékos, humoros, lehengető, az abszurd, a groteszk határait feszegeti. Az első ötven oldal után arra gondoltam: ez a könyv sziporkázóan szellemes, a közepénél olykor arra, hogy némiképp fárasztó, a végéhez érve talán arra, hogy fárasztóan szellemes.

A mű létrejötté szempontjából lényeges, hogy eme ördögi páros az irodalom iránt is élénk érdeklődést mutat. Hatvani például ezt írja be a naplójába, és lehetetlen nem éreznünk a bagatellizáló szándékot: „Megvizsgálni az irodalom, ezen belül a lektűr hatását az életre.” Mert hát ez a könyv is lektűr: értelmiségi/tudós lektűr.

Nikola Tesla körülbelül a könyv harmadánál bukkan fel: a drámaírás logikája szerint véle elvileg a bonyodalomnak, az ármánynak, a konfliktusnak kellene megjelennie, de nem, így szigorúan véve a mű egészének szempontjából epizodikus figura marad. Ő a VoltEmber, a váltóáram felfedezője, de több mint 150 találmányt jegyeztetett be Amerikában. Mondhatni ő találta fel a 20. századot, a regényben azonban (ő is) csupán kallódó zseni, csodabogár. Megjelenése egyébként irracionális jelenség: az égből pottyant a parkba. Hatvaniék nem tudják eldönteni: tán kilökték a mennyek országából? Vagy maga az Úr küldte kifürkészni, érkezett-e odalenn az idő fiának második leküldésére? Vagy teleportálta magát – merthogy ő ahhoz is ért?

Tesla aztán eltűnik – szó szerint a test odalesz –, miután a mentősofőr meggyilkolja. Mégpedig stílusosan: „áramot vezetett a vaságy keretébe”. A miérték nem derülnek ki, így a könyv, amely jó pár

mítoszt lerombol, ezúttal teremt is. Tesla ugyanaz a hóstípus, mint Hatvani meg Faust, örök kereső, örök vitatkozó: „Én két kérdésben nem vagyok kompetens: Isten és Nő kérdésében.” Halálát nem érezzük tragikusnak, tán még drámainak se, hanem – a kreált alaphelyzetnek és hangulatnak megfelelően – inkább bagatellnek. (A Tesla-epizód: regény a regényben. Talán nem véletlen, hogy a mű alapján Tóth Loon rendező újragondolásában *Voltember* címmel dráma született, Tesla főszereplésével).

Az imént kuriózumokat említettem, nos a könyv valósággal hajszolja ezeket, a mű szerkezetileg különféle mítoszok epizódjaira épül, amelyekre a két Faust reflektál. Olyan sztorik ezek, amelyek – a szerző találó megfogalmazása szerint – a „T.Ü.N.-be, a Tisztázatlan Ügyek Nagykönyvébe” valók. Hogy hány mákszem van a mákostésztában, vagy miből van több: az égen csillagból, vagy a földön nyűből... Az az érzésünk, a két derék professzor nem tudja (akarja?) érdemlegesen kihasználni szellemi kapacitását, s így inkább efféle bagatellekkel kötik le intellektusukat. Például kidolgozni a szimultán távsakkozás módszereit.

Faust egy helyütt maró önkritikával fogalmazza meg a felismerést: „Deák vagyok, aki sosem jut el a valódi felismerésig.” Az ehhez hasonló kijelentések a nyelvi köntös és az alaphelyzet miatt nem válnak didaktikussá, egyébként a klasszikus drámák tételmondatait idézik: „Dr. Faust nehéz ember, de jó humora van, amikor akarja.” Néhány részlet kiderül menetközben, hogy miért kerülhetett ebbe a magyarországi kórházba, miért vonzódik a magyar irodalomhoz: „édesanya erdélyi szász lány, aki primán beszélt magyarul”.

A három zseni jellegzetesen mai nyelvet beszél, szlengszavakkal (pl. truváj, stb.), olykor deákos műveltség ütközik ki rajtuk: „ad captum vulgi”. És ha már latin: professzor uramék káromkodni is csak elegánsan szeretnek, például „egy nagy excrementumot!”

A műben a valóságok, a korok felcserélhetők, behelyettesíthetők, például megismerkedünk a kórház egy másik kórtermében dekkoló Abafi Olivérrel, Jósika Miklós történelmi regényének főszereplőjével, de az Atyának is jelenése van egy isteni pingpongmeccs keretében.

Néhány mellékszereplő is megjelenik időnként, de inkább csak azért, hogy ritmust, keretet szolgáltatson a zsenik évődéséhez. Például Psziché, azaz Berkes Beatrix doktornő, valamint „időtlen kórházunk idétlen nagyfőnöke, dr. Abdul-Alim Ashmoodi”.

Balázs Attila műve par excellence posztmodern: él és visszaél motívumokkal, szüzsékkal, új kontextusba helyezve azokat. Egy helyütt erre tételesen is utal, ironikus ars poeticáját így fogalmazva meg: „alig várja (mármint Faust – megj. tölem: Zs. F.), hogy Esterházy Péter elkezdje termelni a regényeit, mert így egy kicsit formátlan még az egész, nem látja pontosan a magyar irodalom jövőbeli útját”. Benne van ebben a humoros, némiképp kritikus kiszólásban a posztmodern újító ereje, ugyanakkor gyengesége is. És Balázs Attila művében mindkettő pregnáns módon fellelhető. Ugyan a könnyed, humoros alaphang az uralkodó, vannak a kötetnek mélyebb, elvontabb, esszé-iztikus/filozofikus részei is, például az irodalom és történelem kapcsolataról, azzal a sommával, hogy: „az igazi történész valójában Dante és Homérosz”.

Számunkra, erdélyi olvasók számára külön érdekes mozzanata a könyvnek a „katona, sóban”, amely azt a mítoszt tárgyalja, hogy az 1849-es szabadságharc vízaknai csatájában elesett honvédekot sebtében a sóbánya egyik felhagyott tárnájában temették el, hogy 1890-ben egy árhullám épségben előhossa a holttesteket: só által tartósítva. A zárókép kissé erőltetett, de stílusos véget ad e bizarr szellemi kalandnak: Psziché fotót készít okostelefonján a két polihisztorról, és meglepetten konstatálják, hogy a fényképen Hatvani nem látszik. „Drága Stephanusom: nem vagy...” – mondja kajánul dr. Faust. A jelenet teljesen szürreálisba vált, sejteni lehet, hogy Hatvani egy új alakváltozatban eltűnik, de – s hogy ismét Balázs Attilá-s legyek – az is lehet, hogy ki tudja. Ezzel a könyv abbamarad, ez a két főszereplő örökéletűségének kifejeződése is: „Itt egyelőre vagy mindörökre vége.” A bevezetőben a szerző így jósolta meg a végkifejletet: „Végül természetesen a Jó győz és megszólal az Angyalok Kara. Vagy sem?” Nos, mindazok, akik végigolvassák e 375 oldalt, immár láthatják: az Angyalok Kara megszólal, de mégsem.

Az, hogy a három Fauszt a kórház elfekvőjében tengődik, jelképes: a világnak nincs szüksége zsenikre. És ezt a *Magyarfauszt* filozofikus krimije zseniálisan taglalja, kihívásokkal teli szellemi kaland keretében. A „kihívások” és a „szellemi kaland” egyaránt hangsúlyozandó.